

AİLE TUVALETİ İHTİYAÇ MIDIR? KULLANIM AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

S. Selhan YALÇIN USAL*, A. Nilay EVCİL

¹ Maltepe Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

ORCID No: <https://orcid.org/0000-0002-9488-2475>

² İstanbul Beykent Üniversitesi, Müh. ve Mimarlık Fakültesi

ORCID No: <https://orcid.org/0000-0001-5165-255X>

Anahtar Kelimeler	Öz
Aile tuvaleti Erişilebilirlik Ergonomi Çocuk Yaş alan birey	İnsanın temel gereksinimlerinin karşılanması mekân tasarımında öncelikli bir konudur. Buna karşılık, kamusal alanlarda temel gereksinim olan tuvalet ihtiyacının farklı insanlık durumlarında nasıl karşılanacağı günümüzde çok da önemli addedilmemiştir. Ülkemizde ve dünyada nüfusun yaşlanması, doğum oranlarının azalması ve tek ebeveynli ailelerin artması; yaşlı, engelli, bebek ve çocuk bakımı desteği konusunu gündeme getirmektedir. Bu durum aileler içerisinde farklı jenerasyonların yardımlaşma açısından bir aradalığını da oluşturabilmektedir. Ülkemizde 2020’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına ait Erişilebilirlik Kılavuzunda (E.K.) kapsayıcı bir çözüm olarak aile tuvaletleri geliştirilmiştir. Bu tuvaletlerin kapsamı, engelliler için de kullanılabilir klozet ve lavabo ile birlikte okul öncesi çocuklar için klozet ve lavabo, yetişkin erkek için pisuar ve engelli yetişkin için erişkin alt değiştirme ünitesidir. Çalışmanın amacı, kamunun kullandığı özellikle bebek, çocuk, ebeveyn ve yaş alan bireylerin tuvalet gereksiniminin öncelikli olarak hijyen, mahremiyet ve güvenlik çerçevesinde nasıl karşılanması gerektiği ve böyle bir mekânsal ayrımın gerekliliğinin gündelik yaşam pratikleri bağlamında değerlendirilmesidir. Çalışmada aile tuvaletlerine ait mekânsal donanımlara ilişkin veriler, İstanbul’da bulunan, içinde 100 ve üzeri marka barındıran toplam 27 AVM’den 5 tanesinin seçilerek gözleme dayalı nitel analiz yapılmasıyla elde edilmiştir. İnceleme sonucunda yapılan uygulamaların E.K.’deki ortam ve ölçülerle tam olarak uyuşmadığı, yetişkin alt değiştirme konusunun göz ardı edildiği, aile tuvaleti mekânının mahremiyet ve güvenlik koşullarını tam olarak sağlayamadığı anlaşılmıştır.

IS THE FAMILY TOILET A NECESSITY? AN EVALUATION IN TERMS OF USAGE

Keywords	Abstract
Family toilet Accessibility Ergonomics Children Older people	Meeting the basic needs of humans is a priority issue in space design. However, how to meet the need for toilets, in different human situations is not considered significantly today. The aging of the population in Türkiye, the decrease in birth rates, and the increase in single-parent families; bring on the issue of elderly, disabled, infant, and childcare support as well. This question can also create the coexistence of different generations in families in terms of cooperation. In Türkiye, family toilets were developed as an inclusive solution in the Accessibility Guide (A.G.) of the Ministry of Family and Social Services in 2020. The restrooms are equipped with a toilet and a wash basin for preschool children, a urinal, an adult changing unit, a toilet, and a wash basin for persons with disabilities. The study aims to evaluate how the toilet needs of the public, should be met primarily within the framework of hygiene, privacy and security, and the necessity of such a spatial separation in the context of daily life practices. The study collected data in family toilets by observing 5 out of 27 shopping malls in Istanbul each had 100 or more brands. A qualitative analysis was conducted based on these observations. The results showed that the facilities did not fully adhere to the environment and space requirements outlined in the A.G. Additionally, the study found that adult diaper-changing facilities were not provided, and the family toilet spaces did not fully meet the privacy and security standards.
Araştırma Makalesi	Research Article
Başvuru Tarihi : 15.10.2024	Submission Date : 15.10.2024
Kabul Tarihi : 16.02.2025	Accepted Date : 16.02.2025

* Sorumlu yazar e-posta: selhanusal@maltepe.edu.tr

1. Giriş

Covid-19 pandemisinden sonra yeni normale birlikte günlük yaşam pratiklerinde de değişimler olmuştur. Bir grup insan bulaştıran hala korktuğu için kalabalık yerlere gitmemekte ama diğer bir grup insan da evde kapalı kaldığı günlerden çoktan sıkılıp, hayata kaldığı yerden hızla devam etmektedir (Koca ve Tural, 2021). Öte yandan, evden çalışma modeli, çevrim içi etkinlikler, oyunlar vb. nedeniyle gençler boş zamanlarının çoğunu evde geçirirken, yaşlı yetişkinler daha iyi sağlık hizmetleriyle desteklenen yaşamlarında daha fazla seyahat etmektedir (Susilo, Liu ve Börjesson, 2019). Kadının çalışma hayatında varlığı arttıkça babalar da bebek ve çocuk bakımını üstlenmeye başlamıştır. Aynı zamanda tek ebeveyn olan anne ya da babalar da bebek ve çocuk bakımını yalnız sürdürmektedirler. Tüm bu günlük yaşam biçimleriyle ilişkili olarak kamusal alanda farklı mekân tasarımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kullanan kişi yoğunluğunun çok olduğu alışveriş merkezi, havaalanı, büyük restoranlar, benzin istasyonları, otobüs ve tren garları gibi kamuya hizmet eden alanlarda görmeye başladığımız aile tuvaletleri sözü edilen mekân tasarımlarına örnektir.

Gündelik hayatta temiz, erişilebilir ve ihtiyaca göre tasarlanmış (örneğin yetişkin alt değiştirme ihtiyacı) tuvalet birimlerinin bulunmayışı ya da erişilebilir mesafelerde ve donanımlarla konumlanmayışı yaş almış bireyleri kamusal hayatı deneyimlemekten, sosyalleşmekten alıkoymaktadır. Artan yaş ile birlikte oluşan fizyolojik değişiklikler yaş almış bireylerde idrar kaçırma veya sık idrara çıkmaya neden olmaktadır (Akin, 2015). Bu yaş grubundaki bireyler için kamusal tuvaletin bulunmayışı, erişilebilir ve hijyen olmayışı mekânsal tercihlerini etkilemektedir (Greed, 2011; Yalçın Usal ve Evcil, 2022). Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de nüfusun yaşlandığı ve ilk kez 65 yaş ve üstü nüfusun çift haneli rakamlara ulaştığı unutulmamalıdır. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK, 2024a) 2024'te yayınlanan "İstatistiklerle Yaşlılar, 2023" raporuna göre yaş alan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı, 2018 yılında %8,8 iken, 2023 yılında %10,2'ye yükselmiştir. Bu veriler, TÜİK'in önceki yıllarda oluşturduğu öngörülerle uyumaktadır. 2024 raporunda (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a) "nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörüldüğü" belirtilmektedir. Yaş durumları bakımından incelendiğinde, ülkemizde 65+ yaş alan nüfusun %64'ünün 65-74 yaş, %28,1'inin 75-84 yaş, %7,9'unun da 85 yaş üzerinde olduğu görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

Öte yandan Türkiye, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) ülkeleri ortalaması ile

kiyaslandığında hala genç nüfusu yüksek bir ülke olarak tanımlanabilir. 65 yaş üzeri OECD ülkeleri ortalaması, 2022 yılı için %17,96 olarak belirtilmektedir (Elderly population, t.y.). Birleşmiş Milletler tarafından verilen veriye göre ise dünya nüfusunun %10'u 64 yaş üzeri yaş alan nüfus olarak saptanmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a). Ülkemiz değerleri de bu oranla örtüşmektedir. OECD ülkelerinde 15 yaş altı nüfusun ortalaması, 2022 yılı için %17,3'tür (Young population, t.y.). TÜİK verilerine göre (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024b), ülkemizde 0-17 yaş arası çocukların toplam nüfusa oranı %26'dır. Bu genç nüfus içinde 0-4 yaş arası nüfus %24,1, 5-9 yaş arası nüfus %29,6, 10-14 yaş arası nüfus %28,8 ve 15-17 yaş arası nüfus ise %17,5'tir. Avrupa Birliği, 27 ülkenin ortalama çocuk nüfus oranı ise %18'dir. (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024b). Ülkemizde tek ebeveyn ve çocuktan oluşan hane halkı oranı azımsanmayacak durumdadır. 2023 yılında bu oranın %10,6 (anne %8,2, baba %2,4) olduğu belirlenmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024c).

Kamusal yaşamı deneyimlerken bebek ve çocukların alt değiştirme, emzirme, tuvalet eğitime alıştırma gibi farklı nedenlerle temiz, hijyen, erişilebilir ve ergonomik tuvaletlere ihtiyaçları olmaktadır. Kamusal alanlardaki yaygın kadın-erkek tuvaletleri bebek ve çocukların tuvalet ve hijyen ihtiyaçlarına yanıt verememektedir. Bu makale bebek, çocuk, ebeveyn ve yaş almış bireylerin tuvalet ihtiyacına odaklanarak, kamunun kullandığı alanda bu ihtiyaçlara çözüm sunan aile tuvaletini inceleyerek şu araştırma sorularına yanıt aramaktadır: Aile tuvaleti kullanıcıları kimlerdir? Günlük hayatta değişen yaşam pratiklerinde aile tuvaleti bir ihtiyaç mıdır? Aile tuvaletlerinin mekânsal gereksinimleri nelerdir?

2. Bilimsel Yazın Taraması: Aile Tuvaleti Kavramı ve Kullanıcıları

Aile tuvaletleri, çeşitli yaş gruplarını ve özel ihtiyaçlara sahip bireyleri düşünerek tasarlanan genellikle tek kabinli, umumi tuvaletlere kıyasla daha yüksek düzeyde mahremiyet sağlayan mekânlardır. Bu tuvaletler geniş bir kullanıcı kitlesine hitap etmeyi amaçlar. Aile tuvaleti dünyada yaygın olarak bebek bezi değiştirme alanı, emzirme alanı ve küçük yaşlardaki çocukların antropometrik ölçülerine uygun hazırlanmış tuvaletleri ifade eder (Hanson, Bicard ve Greed, 2020; Renner, 2004). Ancak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yayınladığı Erişilebilirlik Kılavuzunda (2020: 90) da olduğu gibi yaş almış bireyler ile yetişkin engellinin de rahatça kullanabileceği biçimde tasarlanmış lavabo ve alt değiştirme ünitesinin bulunması da gerekli ve önemlidir. Bu kılavuzda bebek alt değiştirme ve emzirme aile tuvaleti içinde yer almamaktadır.

Aile tuvaletlerinin özelliklerinden biri de çok kullanıcı yapısıdır. Erişilebilirlik Kılavuzuna göre bu tuvaletlerin ebeveynler, 3-6 yaş arası çocuklar, yaş almış bireyler ve engelli bireyler tarafından kullanılması önerilmektedir. Geniş bir kullanıcı grubuna hizmet vermesi fikriyle kılavuzda yer alan aile tuvaletlerinin kullanıcılarının doğru analizi farklı antropometrik ölçülere, psikolojik ve fizyolojik özelliklere sahip olan bu geniş kullanıcı profilinin mekânsal gereksinimlerinin karşılanabilmesi için önem taşımaktadır.

Son yıllarda ülkemizde aile tuvaletlerini kamunun yoğun olarak kullandığı alışveriş merkezlerinde, havaalanlarında, restoranlarda ve bazı benzin istasyonlarında görmek mümkün hale gelmiştir. Aile tuvaletleri sözü edilen bu büyük yapılarda tuvalet koridorunda yer almaktadır. Kadın, erkek ve engelli tuvaletlerinin yanında, aynı koridorda ayrı bir hacim olarak tasarlanmaktadır. Aile tuvaletlerinin kendine ait ayrı bir tabelası bulunmaktadır. Hem piktogram, hem yazı bazen de bunlara ilaveten kabartma yazı ile aile tuvaletine kullanıcının yönlendirilmesi sağlanmaktadır. Ancak yönlendirme tabelalarına bakıldığında aile tuvaletini kullanması hedeflenen kitlenin sadece anne-baba-çocuk olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü aile tuvaleti girişinde ya da ana yapı (havaalanı, alışveriş merkezi gibi) içindeki yönlendirmelerde engelli ve yaş almış kullanıcıların da buradan faydalanabileceği bilgisi yer almamaktadır. Bu durum özellikle Erişilebilirlik Kılavuzunda yer alan hedef kullanıcıya ulaşamadığını düşündürmektedir. Yönlendirme levhalarına bakıldığında aile tuvaletlerinin anne, baba ve çocuk kullanıcılar için tasarlandığı söylenebilir.

2.1. Değişen Sosyal Yaşam Pratikleri ve Kapsayıcı Yaklaşım Açısından Aile Tuvaletleri

Ülkemizde 2012 yılından itibaren kamusal bina ve alanlarda gerçekleştirilen erişilebilirlikle ilgili çalışmalar, evrensel tasarım konusunda bilinç oluşturmaya, kamu sağlığı yönündeki çalışmalar ve teknolojik araçların kullanımı gibi gelişmeler ile engelli bireylerin hareket imkânını arttırmayı ve daha fazla kamusal alan ve mekânlarda bulunmalarını sağlamayı amaçlamıştır.

Özellikle bedensel engellilerin erişebilirliğini düşünerek tasarlanmış alanlar hareket kabiliyeti daha sınırlı toplumdaki diğer bireylerin de hareketliliğini arttırmıştır. Kentte doğru yapılandırılmış rampalar, asansörler, tuvaletler, toplu taşıma araçları; baston, yürüteç kullananlar ile bebek arabalı ebeveynlere de kenti deneyimleme fırsatı sağlamıştır.

Ancak, 2020 yılıyla hayatımıza birdenbire gelen COVID-19 salgınıyla uzun süreli, yaklaşık 2 yıl aralıklarla fiziksel izolasyon zorunlu olarak gerçekleşmiştir. Bu dönem, hem fiziksel, hem ruhsal

sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. “Mevcut bu sağlık krizi sırasında, COVID-19 enfeksiyonu olan hastalar dışında genel nüfus, yaşlılar, çocuklar, psikiyatrik bozukluğu olanlar ve sağlık profesyonelleri arasında da ruhsal sorunlarda artış olduğu bildirilmiştir.” (Çakır Kardeş, 2020:160). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, 2022), COVID-19 salgınının tüm dünyada depresyon ve anksiyete görülme oranını %25 artırdığını ve bu konuda ülkelerin önemli adımlar atması gerektiğini belirtmiştir. Kronik, fiziksel ve ruhsal hastalıkların çözümünde daha fazla sosyalleşme ve hareket etmeye yönelik etkinliklerin yerel yönetimler ve kamu kurumlarınca özendirildiği, sosyal ağlarda bu tür uygulamaların artış gösterdiği görülmektedir. Bireysel sağlık ve sosyal yaşamın devamı için erişilebilirlik ve hareketlilik kritik öneme sahiptir (Ayhan Selçuk ve Szeri, 2019). Erişilebilir fiziksel ortamlarda tüm bireylerin gereksinimlerinin karşılanması bir zorunluluktur. Bu bağlamda tuvalet gereksiniminin doğru bir şekilde karşılanması bireylerin mobilitesinde kaygı duymaması için önemlidir.

Ancak, hem COVID-19 sonrası hijyene ilişkin kaygı durumu, hem de Paruresis olarak adlandırılan utangaç mesane sendromu gibi rahatsızlıklar bireyin sosyalleşmesinde sorunlar yaratabilmektedir. Her yaşta ve cinsiyette görülebilen Paruresis, 1954’te tanımlanmış bir sosyal kaygı bozukluğudur (What is paruresis? t.y.). Ev veya ev dışı ortamlarda farklı bireylerin varlığından kaygı duyarak idrar yapamamaya sonuçlanan durumdur. “Başta erkeklerde olmak üzere toplumun %7’sinde bu durum gözlenir” (Karakeçi, 2017: 46). Bireylerin sosyal hayatlarını önemli ölçüde etkileyen ve bireylerin izole hayat yaşamalarına sebep olabilen bu rahatsızlığın da tuvalet tasarımında dikkatle ele alınması gerekmektedir. Bu sebeple, tuvalet mekânı tasarımının kaygı oluşturmamaya şekilde tasarlanması önemlidir. Aile tuvaletlerinin ülkemizdeki mevcut Erişilebilirlik Kılavuzunda ortak alan içerisinde açık olarak konumlandırılmış klozet ve pisuar içermesi, Paruresis rahatsızlığı olanlar için zorlayıcıdır.

Görme engelli kullanıcılar açısından aile tuvaletleri, alışık olmadıkları bir tuvalet ortamıdır. Görme engelli bireyler, sosyal yaşamlarında alışık oldukları mekânlara gitmeyi tercih etmekte, alışkın olmadıkları ortamlarda çekinmekte, hatta utanma duygusu yaşayabilmektedirler (Siu, 2011). Siu (2011) görme engelli bireylerin kamusal alanlardaki tuvaletlerde de tercihlerinin çoğunlukla normal tuvaletler olduğunu, çünkü engelli olarak ayrıştırılmak istemediklerini belirtir. Dolayısıyla aile tuvaletlerinin kapsamı aynı tutulmakla birlikte iç yerleşiminin alışıldık halde tasarlanması ve işitme, dokunma duyusuna da hitap edebilecek teknolojik çözümler içermesi önemlidir.

Demans durumu olan bireyler de alışık olmadıkları yer ve mekânlarda oryantasyon zorlukları çekmektedir (Kirch, Marquardt ve Bueter, 2018). Özellikle kamusal alanlardaki tuvalet iç mekân tasarımında bilinen yaygın türde yerleşim planı ve lavabo tezgâhı tasarımı yapılması demans hastalığı olan bireyler için de daha uygun kullanım ortamı sağlayacaktır. Bununla birlikte seçilen vitriyeye ve armatürlerin kullanımının anlaşılır ve alışıldık olması, giriş kapısı yönlendirme işaretlerinin bilindik olması ve iç mekân büyük ise yönlendirme tasarımı öğelerinin mutlaka yerleştirilmesi gereklidir.

Cinsiyet ile ilişkili farklılıklar da kamusal tuvalet tasarımında ele alınması gereken bir konudur. Overall (2007), cinsiyet farklılıklarına ilişkin ayrım ve ayrımcılığın kamusal tuvaletlerde yer almamasını, herkes için konfor, hijyen, güvenlik ve mahremiyet sağlanması gerektiğini savunur. Overall (2007) kadın ve erkek tuvaletlerinin sembolik anlamını ifade ederken, diğer taraftan bu konuyu ayrımcılıkla ilişkilendirir. Farklı cinsiyet için tasarlanan tuvaletler "...vücudun savunmasızlığı, mahremiyeti, güvenliği ve bütünlüğü hakkındaki varsayımları temsil eder, güçlendirir ve iletir" (Overall, 2007:76). Günlük yaşamda Overall'ın (2007) savunduğu uygulamayı daha ziyade üniseks tuvaletlerde görmek mümkündür. Ülkemizde üniseks tuvalet uygulaması yaygın bir kullanıma sahip değildir. Üniseks tuvalet genellikle tek bir tuvalet kabini ve lavabodan ibarettir ve tuvalet tasarımında yeterli hacimlerin olmadığı durumlarda tercih edilmektedir. Aile tuvaletlerinden farklı bir tasarımıdır. Ancak aile tuvaletlerinin Erişilebilirlik Kılavuzunda yer aldığı haliyle (kabin ya da paravan olmadan klozet ve pisuarın bir arada tasarlanması) yetişkin ya da çocuğun mahremiyetini dikkate almadığı görülmüştür.

2.2. Aile Tuvaletlerinin Mevcut ve Gelecekteki Faydaları

Covid-19 pandemi sonrası toplumun değişen yaşam pratiklerinde aile tuvaletleri özellikle bebek ve çocuklar ile ebeveynleri açısından bir yeniliktir. Bu yenilik toplumun ihtiyaçlarına yanıt vererek hem bireysel hem de toplumsal açıdan pek çok fayda sağlamaktadır. Bireysel fayda açısından konuya yaklaşıldığında; bireysel sağlık, erişilebilirlik ve kapsayıcılık, hijyen ve temizlik, ailelere özel alan ve donanımlar ile hizmetlerden daha uzun süre faydalanma, teknoloji ve dijital çözümler, sürdürülebilir tasarım, çocuk güvenliği ve mahremiyetin öne çıktığı görülmektedir. Toplumsal açıdan ise, bireysel faydadan farklı olarak, cinsiyet eşitliği ve toplumsal farkındalık, mimari tasarım ve kent estetiği, alternatif enerji kaynakları ve yeşil teknolojiler gibi konularda faydanın sağlandığı anlaşılmaktadır (Tablo:1).

Tablo 1. Aile Tuvaletlerinin Temel Faydaları

Aile tuvaletlerinde karşılanan temel faydalar	Bireysel fayda	Toplumsal fayda
Toplumsal sağlık		✓
Bireysel sağlık	✓	
Erişilebilirlik ve kapsayıcılık	✓	✓
Hijyen ve temizlik	✓	✓
Ailelere özel alan ve donanımlar ile hizmetlerden daha uzun süre faydalanma	✓	
Cinsiyet eşitliği ve toplumsal farkındalık		✓
Teknoloji ve dijital çözümler	✓	✓
Sürdürülebilir tasarım	✓	✓
Mimari tasarım ve kent estetiği		✓
Çocuk güvenliği	✓	
Alternatif enerji kaynakları ve yeşil teknolojiler		✓
Mahremiyet	✓	✓

Aile tuvaletleri hem toplum sağlığına hem de bireysel sağlığa hizmet eder. Küçük çocukların sık tuvalete gitme gereksiniminin olması ve bebeklerin bez değişiminin belli aralıklarla yapılması gerekliliği dikkate alınmalıdır. Ayrıca endişeli, kaygılı, kontrolcü, kuralcı, takıntılı ya da titiz ebeveynler bu tutumlarını çocuklarına da yansıtarak çocukların tuvaleti kullanırken anksiyete yaşamalarına neden olabilirler. Oysa aile tuvaletlerinde çocukların kullanımına uygun klozet, lavabo ve hatta Erişilebilirlik Kılavuzunda yer almamasına rağmen bebek bezi değiştirme üniteleri bulunmaktadır. Aile tuvaletlerindeki bu özellikler toplumun genel sağlığı açısından da önem taşımaktadır.

Aile tuvaletlerinde erişilebilirlik ve kapsayıcılık sağlandığında hem birey hem de toplum fayda sağlayacaktır. Bu tuvaletleri tekerlekli sandalye kullanan ebeveyn de çocuğuyla birlikte kullanabilecektir. Aynı durum tuvalete ebeveyn desteğiyle giden tekerlekli sandalyeli çocuk için de geçerlidir. Özellikle farklı cinsiyetlerden ebeveyn ve çocuklar için aile tuvaletleri bireye ve topluma fayda sağlar.

Covid-19 pandemi döneminde de anlaşıldığı üzere ellerin yıkanması hem bireysel hem de kamu sağlığına katkı sağlamaktadır. Aile tuvaletleri, el yıkama olanaklarını herkes için sağlayarak bireysel

ve toplumsal hijyen ve temizlik konusunda da faydalıdır.

Aile tuvaletleri bulundukları mekânda sunulan hizmetten kullanıcıların daha uzun süre ve daha rahat faydalanmalarına da katkı sağlar. Sözelimi küçük çocuğun tuvalet ihtiyacı için anne ya da baba mekândan ayrılmak mecburiyetinde kalmadığı için, mekânda sunulan hizmeti (alışveriş, kültürel aktivite-gezi, yemek yemek vb.) almaya devam edebilir. Aynı zamanda bu tuvaletler, kamusal alanda farklı kullanıcıların farklı ihtiyaçları olabileceğine ve toplumun buna saygı göstermesine, toplumda daha kapsayıcı bir yaklaşımın teşvik edilmesine katkı sağlar.

Kamusal alanlardaki aile tuvaletleri cinsiyet eşitliği ve bu konudaki toplumsal farkındalığı da destekleyebilir. Erkek tuvaletlerinde kabinlere ilaveten pisuarlara yer verilmesi, aynı anda daha fazla erkeğin kullanımına imkân vermektedir. Başka bir ifadeyle fizyolojik farklılıklardan dolayı aynı sürede erkek tuvaletlerinden faydalanan erkek sayısı kadın sayısından fazla olmaktadır. Oysa kadınların erkeklere kıyasla tuvalette daha çok zaman harcadıkları ve kadın tuvaletlerinde sıralar oluştuğu da bilinmektedir. Kadınların mesane boşaltma süreleri erkeklere kıyasla daha uzun olabilmektedir (Lowe, 2019). Aile tuvaletleri ile bu eşitsizlik kadınlar lehine giderilebilir. Çocuğunun tuvaleti için bekleyen kadınlar aile tuvaletini kullanarak, kadınlar tuvaleti kullanım yoğunluğunu azaltabilir.

Aile tuvaletlerine akıllı teknolojiler ve dijital çözümler de entegre edilebilir. Akıllı sensörler, otomatik kapılar, dokunmadan tuvalet temizleme sistemleri gibi yeni teknolojik özellikler ile kullanıcı memnuniyeti artırılabilir. Kullanılacak akıllı teknolojiler sayesinde belli mesafelerden aile tuvaletinin boş olup olmadığı anlaşılabilir. Aynı zamanda geri dönüştürülebilir malzeme kullanımı, su ve aydınlatma kontrolü gibi başlıklarda yapılacak iyileştirmelerle sürdürülebilir tasarımlar da yapılabilir. Böylece gelecekte daha verimli olacak tuvalet teknolojileri kullanıcıya ulaştırılmış olur. Başka bir ifadeyle hem topluma hem de bireye fayda sağlanmış olur. Hijyen şartlarından ödün vermeden su tüketiminin azaltılması çok kişinin kullandığı bu tip tuvaletlerde önem taşımaktadır.

Aile tuvaletleri kamusal alanda kentsel estetik ve çevreyle mimari uyum içinde olmalıdır. Kullanıcı dostu yapılar olmalarına ek olarak kentin mimari estetiğine de katkı sunabilirler. Nippon Vakfının 2023 yılında Tokyo Shibuya'da 16 ünlü mimara yaptırdığı 17 kamusal tuvalet kent estetiğine katkıda bulunan dünya çapında tanınırlığa ulaşan ilham verici bir tasarım olmuştur. İçlerinde Pritzker Ödüllü mimar Shigeru Ban'a ait bir tasarımın da yer aldığı bu tuvaletler Tokyo için yeni bir Bilbao etkisi olarak

yorumlanabilir (Siniecki ve Evcil, 2020; The Tokyo toilet, t.y). İç mekân tasarımı açısından bakıldığında da yine kullanıcı dostu tasarımlar geliştirilebilir. Örneğin, araştırmalarda ayırıcı bölmelere sahip olmayan pisuarlardan erkeklerin rahatsız olduğu ve kullanmaktan hoşnut olmadıkları görülmüştür (Barcan, 2005). Aile tuvaletlerinde bireysel mahremiyeti önemseyen tasarım detayları geliştirilmesi mümkündür. Benzer şekilde farklı yaş ve bedensel özelliği olan bireylerin kullanımı için daha ergonomik iç mekânlar tasarlanmalıdır.

Özellikle küçük çocukların bağımsız tuvalet kullanımını sağladığı için aile tuvaletleri çocuk güvenliği konusunda da bireysel fayda sunar. Bunun için tasarımcılar çocukların antropometrik ölçülerini gözeterek tuvalet eğitimi destekleyecek ergonomik tasarımlar yapmalıdır.

Aile tuvaletlerinde alternatif enerji kaynakları ve yeşil teknolojiler kullanılması da teşvik edilmelidir. Güneş enerji panelleri, yağmur suyu toplama sistemleri, enerji tasarruflu donanımlar sayesinde tuvaletlerin çevresel etkileri azaltılabilir. Bu tip tasarımlarla aile tuvaletleri topluma çevresel sorumluluk bilinci kazandırmayı da sağlar. Çin'in tuvalet devrimi veya reformu olarak adlandırdığı uygulamalar sayesinde tuvaletlerde su tüketiminin azaltılması konusunda toplumda bilinç uyandırılması sağlanabilmiştir (Cheng, Li, Uddin, Mang, Zhou, Zhang, Zheng ve Zhang, 2018).

Aile tuvaletleri bireysel mahremiyet de sağlar. Hem ebeveynin hem de çocuğun zihinsel olarak rahat olması ve kendini iyi hissetmesi bireysel sağlığa etki etmektedir. Ebeveynin ve çocuğun bu iyi hissetme durumları memnuniyet, sosyalleşme, odaklanma şeklinde davranışlar sergilemelerine yardımcı olur. Tasarım sürecinde mahremiyet kavramı ile bireyi ya da grubu diğerlerinden ayırma, izole etme veya onlarla kontrollü erişim sağlanmış olur (Sungur ve Aydın, 2020). Tek ebeveynin pusetli bebeğini kendisi tuvalet ihtiyacı duyduğunda nereye bırakacağı endişesi taşımaması, ya da birden çok küçük çocukla bu durumda ne yapacağını düşünmemesi bireyin ve toplumun yaşam konforunu artırır.

2.3. Aile Tuvaletleri İçin Mekânsal Gereksinimler

Türkiye'de aile tuvaletlerine yönelik uygulamalar, özellikle 2020 yılına ait kılavuz (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Erişilebilirlik Kılavuzu) sayesinde artmaktadır. Ancak bu konunun temel standartlarının oluşturulması ve kullanım açısından, özellikle mahremiyet ve güvenlik konularında hassasiyet gösterilerek tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca sözü edilen kılavuzda engelli tuvaletleri ile aile tuvaleti ve erişilebilir geniş tuvalet tanımlamaları getirilmiş ve gerekleri belirtilmiştir.

Erişilebilirlik Kılavuzunda 800 m²'den büyük ve küçük binalarda düzenlenmesi gereken erişilebilir tuvaletler, Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliğine dayandırılmıştır. Erişilebilir geniş tuvalete ait uygulama detayları ve zorunlulukları da yine aynı yönetmeliğe dayanmaktadır. Erişilebilir geniş tuvaletlerin Yapı Denetim Yönetmeliğine göre (30 Mayıs 2019 tarihli revizyon ile) alışveriş merkezleri, eğlence parkı ve tema parkı, büyük spor merkezi ve yüzme havuzu, 500'den fazla izleyici kapasiteli bina, otobüs terminali, deniz terminali, ana tren istasyonu ve YHT istasyonu ya da havalimanı gibi binalarda uygulanmasının zorunlu olduğu belirtilmektedir (Erişilebilirlik Kılavuzu, 2020: 89). Ancak Erişilebilirlik Kılavuzunun aile tuvaletleri bölümünde Yapı Denetim Yönetmeliğinden söz edilmemekte ve yukarıda sıralanan bina fonksiyon tiplerinde "zorunludur" ifadesi yerine "olması gerekir" ifadesi yer almaktadır.

Kılavuza göre aile tuvaleti, engelliler için de kullanılabilir klozet ve lavabo ile birlikte okul öncesi çocuklar için klozet ve lavabo, yetişkin erkek için pisuar ve engelli yetişkin için katlanabilen erişkin alt değiştirme ünitesi içerir. Erişilebilir geniş tuvalet ise aile tuvaletinde yer alan pisuar ve çocuğa ilişkin öğeleri içermez. Erişilebilir geniş tuvaletler ve aile tuvaletlerinin fiziksel açıdan ortak özellikleri, her iki tuvalette engelli tuvaletlerinden farklı olarak yetişkinler için 70 cm x 190 cm ebadında, 80 cm yüksekliğinde alt değiştirme alanı bulunması, kapı genişliğinin en az 110 cm ve tekerlekli sandalye manevra alanının da en az 200 cm olmasıdır (Erişilebilirlik Kılavuzu, 2020: 90-91). Erişilebilirlik Kılavuzunda (2020: 90) aile tuvaletlerinde lavabo yükseklikleri yetişkin engelli için 80 cm ve 3-6 yaş çocuk engelli için 50 cm olarak verilmiştir. Erişkin engelli ile birlikte okul öncesi çocuklara uygun bir klozet ve 40 cm yüksekliğinde bir pisuar bulundurulması da belirtilmiştir. Erişilebilirlik Kılavuzunda (2020: 90) 3-6 yaş çocuk için klozet yüksekliği 30-38 cm aralığında ifade edilmiştir.

Ülkemizde 2020 yılı öncesi kılavuzlarda klozet yanında ayrılan alan en az 70 cm olarak belirtilmiştir. 2020 yılından itibaren ise bu değer en az 90 cm'ye çıkarılmıştır. 800 m² üzeri ve altı kamusal mekânlar için ayrı çözümler getirilmiştir. 800m² üzeri kamusal mekânlarda klozetin her iki tarafında en az 90 cm'lik boşluk bırakılırken bu büyüklüğün altındaki kamusal mekânlarda tek tarafta en az 90 cm'lik boşluk yeterli görülmüştür. Aile tuvaletlerinde ve erişilebilir geniş tuvaletlerde de klozetin her iki yanında en az 90 cm'lik alan bırakılmıştır. Aile tuvaletinde yer alan okul öncesi 3-6 yaş çocuk engelli tuvaletinin ise bir tarafında boşluk bırakılmıştır. (Erişilebilirlik Kılavuzu, 2020: 91).

Erişilebilirlik için özellikle kamuya hizmet eden bina ve alanlarda tuvaletlerin mesafesi, dinlenme alanlarında olduğu gibi önemsenmelidir. Kılavuzda

kamusal binalarda "her bir tuvalet bloğu için bir aile tuvaletinin sağlanması tavsiye edilmiş ve aile tuvaletinin binanın herhangi bir noktasından en fazla 300 m uzaklıkta planlanması gerektiği" belirtilmiştir (Erişilebilirlik Kılavuzu, 2020: 90). Küçük çocuklar için belirlenen yürüme mesafesi dikkate alınmıştır. Zira çocuklar ve yaşlılar için yürüme mesafesi 400 metredir (Vale, Saraiva ve Pereira, 2016).

Kılavuzda genel olarak evrensel tasarım yaklaşımı ile erişilebilirlik bir arada yer almaktadır. Tasarımda esneklik ilkesi, tuvalet tasarımlarında sağ ve sol el kullanımında -klozet yanlarında yer alan tutamaklarda, tuvalet kâğıtlıklarında, acil durum çağrı aparatlarında ve taharet musluklarında görülmektedir (Erişilebilirlik Kılavuzu, 2020:91). Bununla birlikte otizmli bireyler dikkate alınarak el kurutma cihazlarının tercih edilmemesi ve tuvaletlerde gürültü seviyesinin 10 dBA üzerinde olmaması gerektiği belirtilmiştir (Erişilebilirlik Kılavuzu, 2020: 86).

Erişilebilirlik Kılavuzu farklı bireyler için gereksinimlerin gözetilmesi konusunda önemli bir eksiği gidermiştir. Bu kılavuzda aile tuvaletleri AVM'ler; tren istasyonları, spor merkezleri gibi yüksek insan yoğunluğu olan mekânlar içerisinde yer almaktadır. Ülkemizde -pandemi dönemi hariç- yaygın olarak ürün/hizmet tüketimine yönelik mağazalar ile birlikte, etkinlik, sosyalleşme, yeme-içme mekânlarını içeren çok fonksiyonlu yapılar olan alışveriş merkezlerine ilgi yüksektir. Kamusal mekân ve alan olarak nitelendirilmesi tartışmalı da olsa - giriş için güvenlik sistemleri barındırması nedeniyle- bu merkezlerin kullanımı yoğun insan kitlesine yönelik tasarlanmaktadır. Alışveriş Merkezleri Hakkında Yönetmelik (26/02/2016-29636 sayılı Resmi Gazete), bu merkezlerde farklı bireylerin gereksinimlerinin karşılanmasına ilişkin detayları içermektedir. Yönetmeliğin 9(1) maddesinde "alışveriş merkezinde kolay ulaşılabilir yerlerde, her katta on metrekareden az olmamak üzere yeterli büyüklükte ve sayıda, içinde lavabosu, alt değiştirme ünitesi, emzirme koltuğu ve sehpa bulunan, yeterli iklimlendirme ve hijyen şartlarına sahip yeterli sayıda bebek bakım odası oluşturulur" denilmektedir. Yönetmeliğin 10(3) maddesinde ise "yaşlı ve engelliler, kadın, erkek ve çocuklar için ayrı ayrı olacak şekilde, tuvalet oluşturulması" belirtilmiştir. Bununla birlikte aile tuvaleti gereksinimi de "ebeveynlerin, çocuklarının tuvalet ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmalarını sağlamak amacıyla en az bir adet bağımsız tuvalet oluşturulur" ifadesiyle yönetmelikte yer almıştır. Ancak bu gereksinim için aile tuvaleti ifadesi kullanılmamıştır.

En kapsamlı yasalardan biri olan Amerikan Engelliler Yasası (ADA) (ADA Standards for Accessible Design Pocket Guide, 2010) kılavuzunda aile tuvaleti, üniseks tuvalet olarak belirtilmiştir.

Mekânın tek kişi ya da aile kullanımı için tasarlanacağı ifade edilmiştir. Mekân düzenlemesinde kapsam, bir lavabo, iki klozet (yetişkin ve çocuk için) veya bir lavabo, bir klozet, bir pisuardır.

İngiltere’de ise (Access Design Guide SPD 2010: 28), üniseks erişilebilir tuvaletlerin içerisinde bebek alt değiştirme alanının olmaması ve engelli aracının manevra alanını azaltabilecek hiçbir ürünün yer almaması belirtilmiştir. Ülkemiz Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına ait Erişilebilirlik Kılavuzunda da üniseks olan engelli tuvaleti ve aile tuvaleti içerisinde (800 m² altı veya üzeri) bebek bakım alanı yer almamaktadır.

Hong Kong Tuvalet Derneği (Hong Kong Toilet Association) kılavuzunda (2021:14) erkek ve kadın tuvalet alanı içerisinde yer alan tuvalet kabinlerinden en az birinin geniş tutularak güvenlik için kuşaklı bebek oturma alanının sağlanması belirtilmiştir. Bebeğe veya küçük çocuğa bakmakla yükümlü kişinin tuvalet kullanımında bebeğin veya küçük çocuğun güvenliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Aynı kılavuzda (2021:14) bu gereksinim için alt değiştirme alanı da içeren yetişkin ve çocuk tuvalet ve el yıkama alanı bulunan aile tuvaletlerinin büyük kolaylık sağlayacağı da yer almaktadır. Ancak bu öneri alternatif bir tasarım olarak belirtilmiştir.

Ülkemizde bebek alt değiştirme alanları yaygın olarak kadın tuvaletleri içerisinde veya ayrı bir hacim olarak yer almaktadır. Aile tuvaletleri ile mahremiyet, güvenlik ve hijyen konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Ancak engelli tuvaleti ya da kadın tuvaleti içerisinde bebek alt değiştirme alanı uygulaması hala görülmekte, tasarımda uygunsuzluklar yönetmeliklere rağmen devam etmektedir. Ayrıca mevcut uygulamalarda aile tuvaletlerinin içinde kılavuzda yer almamasına rağmen bebek alt değiştirme üniteleriyle de karşılaşmaktadır. Özellikle erişilebilirliği kısıtladığı ve daha uzun süreli kullanım gerektirdiği için bebek alt değiştirme ünitelerinin ayrı bir hacim olarak bebek bakım odalarında bulunması daha uygundur.

Ülkemizde 65+ yaş alan bireyler için aile tuvaletlerindeki uygulamaların da yaygınlaşması gerekmektedir. Erişilebilirlik Kılavuzunda yer alan yetişkin alt değiştirme alanı normalleşmeli ve mahremiyet mutlaka sağlanmalıdır. Hong Kong Tuvalet Derneği kılavuzunda (2021:13) bu gereklilik “ostomi (vücut atıklarının boşaltılması için yapılan cerrahi bir operasyon), idrar kaçırma, sıkışma hissi ve prostat sorunları gibi farklı tipte kronik rahatsızlıkları olanlar ve bez değişimi veya özel bakım tesislerine ihtiyaç duyanlar için (tuvalete) erişim özellikle gereklidir” şeklinde ifade edilmektedir. Aynı kılavuzda (2021) bu amaç için

başlıca kamusal bölgelerde tuvaletlerle birlikte katlanır yataklı kilitlenebilir oda da önerilmiştir.

3. Yöntem

Aile tuvaletlerinin mekânsal donanımlarını tespit etmek için İstanbul’da 5 alışveriş merkezinde gözleme dayalı nitel bir analiz yapılmıştır. Gözlemler araştırmacılar tarafından 2024 Nisan ayından 2024 Temmuz ayına kadar çeşitli zamanlarda mekâna birkaç kez gidilmek suretiyle yapılmıştır. Aile tuvaletleri inceleme ölçütleri olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın Erişilebilirlik Kılavuzu esas alınmıştır. Kılavuz bir standart olmasa da ülkemizde aile tuvaletleri mekânsal özelliklerine ait ilk ve tek resmi belge olma özelliğindedir.

Farklı internet siteleri taranarak İstanbul’da içinde 100 ve üzeri marka barındıran ve kamunun yoğun kullandığı alışveriş merkezi (AVM) sayısının 27 olduğu tespit edilmiştir. Galataport hem kruvaziyer limanı hem de karma kullanımlı tesis olması nedeniyle AVM statüsünde değerlendirilmemiştir. Bu 27 AVM’den rastgele seçilen Beşiktaş, Sarıyer, Şişli, Üsküdar ve Maltepe ilçelerindeki 5’i araştırma evrenini oluşturmuştur. Çalışmada araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun hareket edilmiştir.

4. Sonuçlar: İstanbul’daki Aile Tuvaleti Örnekleri

Gözlemler sonucunda AVM-2 hariç hiçbir AVM’deki aile tuvaletinde yetişkin erişilebilir klozet bulunmadığı saptanmıştır. İçinde 3-6 yaş için çocuk klozeti olanlar da tekerlekli sandalye kullanan çocuklar için erişilebilir değildir. AVM’lerin hiçbirinde aile tuvaleti içinde Erişilebilirlik Kılavuzunda belirtildiği şekilde 3-6 yaş bedensel engelli çocuk ölçülerine uygun klozet veya lavabo bulunmamaktadır; ancak tüm AVM’lerde ayrı bir oda olarak engelli tuvaleti bulunmaktadır. Öte yandan yetişkin alt değiştirme ünitesi de hiçbir aile tuvaletinde yer almamaktadır. Hem yetişkin hem çocuk lavabosu AVM-1 ve 3’de gözlenmiştir. AVM-2’de lavaboda çocuk için yükseltme aparatı kullanılmıştır. AVM-4’de ise 3-6 yaş çocuk lavabosu bulunmamaktadır. AVM-5’de ise yetişkin lavabosu yoktur. 3-6 yaş çocuk klozeti AVM-2 dışındaki -boyutları okul öncesi çocuk için uygun değil- diğer mekânlarda kullanılmaktadır. En az 2 m. çapında engellerden arındırılmış tekerlekli sandalye manevra alanı hiçbir AVM’de sağlanamamıştır, AVM-2’deki boşluk 156 cm olarak ölçülmüştür. Yüksekliği 40 cm. olan pisuara ise rastlanmamıştır (Tablo 2) (Şekil 1).

Tablo 2. Gözlem Yapılan Aile Tuvaletlerindeki Mekânsal Özellikler

Erişilebilirlik Kılavuzunda yer alan aile tuvaletine ait mekânsal ölçütler*	AVM-1	AVM-2	AVM-3	AVM-4	AVM-5
Erişilebilir klozet-yetişkin için (tutunma barları olan)	yok	var	yok	yok	yok
Yetişkin alt değiştirme ünitesi	yok	yok	yok	yok	yok
Yetişkin lavabosu 80 cm yüksekliğinde altı boş	var	var	var	var	yok
Çocuk lavabosu 50 cm yüksekliğinde altı boş	var	var (yüksektme aparatı ile)	var	yok	var
Çocuk klozeti (3-6 yaş)	var	yok	var	var	var
En az 2m. çapında engellerden arındırılmış net manevra alanı	yok	yok	yok	yok	yok
1 pisuar	yok	yok	yok	yok	yok

Şekil 1. İncelenen AVM'lerdeki Aile Tuvaletlerinden Görüntüler (Fotoğraflar: 2. Yazar, 2024)

Erişilebilirlik Kılavuzunda yer almayan ancak doğru kullanıcı kitlesinin mekânı deneyimlemesini sağlayabilecek yönlendirme tabelaları da incelenmiştir. AVM-2 hariç tabelaların tümü anne-baba-çocuk piktogramlarından oluşmaktadır (Tablo 3). AVM-2'de biberon, 2 tekerlekli sandalyeli birey figürü 1 adet anne bebek figürlü piktogram yer almaktadır. AVM-1 ve 3'de hiç yazı bulunmamaktadır. AVM-3'de ise sadece kabartma yazı vardır. AVM-2'de aile tuvaleti ifadesi kullanılmamıştır. Sadece AVM-5'de hem kabartma hem de normal karakterli yazı ile aile tuvaleti ibaresi yer almaktadır. AVM'lerde diğer tuvaletlerin yanında yer aldıkları gözlenmiştir. AVM-1, 2 ve 4'de aile tuvaleti ifadesi yazı ile belirtilmemiş; sadece piktogram kullanılmıştır.

Tablo 3. Gözlem Yapılan Aile Tuvaletlerindeki Yönlendirme Tabelaları

Yönlendirme tabelaları	AVM-1	AVM-2	AVM-3	AVM-4	AVM-5
Piktogram					
Yazı tipi	Yazı yok	Aile tuvaleti ifadesi yok	Sadece kabartma yazı var	Yazı yok	Hem normal hem kabartma yazı var

İncelemede temel alınan Erişilebilirlik Kılavuzunda aile tuvaletlerinin kapsamı, engelliler için klozet ve lavabo, okul öncesi çocuklar için klozet ve lavabo, yetişkin erkek için pisuar ve engelli yetişkin için erişkin alt değiştirme ünitesidir. Bu kapsam, incelenen aile tuvaletlerinde bulunmamakta ve aile algısının okul öncesi çocuk tuvaleti kullanımıyla neredeyse sınırlı kaldığı görülmektedir. İncelemede yer alan tuvaletlerin piktogramları da bu algıyı desteklemektedir.

İstanbul kapsamında yapılan aile tuvaletlerine yönelik bu çalışma ilk olma özelliğindedir. Ülkemizde Erişilebilirlik Kılavuzundaki yaklaşıma benzer içerikte olan mekânlarda yerinde incelemelerin yapılması bu konunun tartışılması bağlamında önemli görülmektedir.

5. Tartışma

İstanbul'da 5 farklı alışveriş merkezinde yapılan gözlemlere dayanarak aile tuvaletlerinin mekânsal ve donanım açısından Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Erişilebilirlik Kılavuzu-2020 de belirtilen ölçütlere uygun olmadıkları söylenebilir. Ülkemizde aile tuvaletlerine ait bir standart mevcut olmadığı için pek çok farklı donanımlı iç mekân tasarımı görülebilmektedir. Örneğin kılavuzda yer almamasına rağmen (AVM-2 ve 4 gibi) bebek alt değiştirme üniteleri gözlenmiştir.

İncelenen alışveriş merkezlerinin tümünde engelliler için ayrıca erişilebilir engelli tuvaleti tasarlanmıştır. Alışveriş merkezlerinin iç mekân tasarımına ait Alışveriş Merkezleri Hakkında Yönetmelikte (26.02.2016-29636 sayılı Resmi Gazete) engelli tuvaleti tasarlanması bir zorunluluk olarak yer almaktadır. Ancak aile tuvaletleri bedensel engelli çocuk ya da ebeveyn için erişilebilir değildir.

Toplum içerisindeki farklı yaş gruplarına göre tasarımın geliştirilmesi ve çözüm önerileri

oluşturulmasında, yönetmelikler ve kılavuzlar önemli veriler sunmaktadır. Ancak 2020'de yayınlanan Erişilebilirlik Kılavuzunda aile tuvaletleri, mevcut kapsamıyla dönüşümlü kullanım alanı olarak düşünülmüştür. Bu ortamda farklı kuşakları bir arada barındıran geniş bir aileyi ele aldığımızda, engelli bireyin ve çocuğun mahremiyetinin aynı anda karşılanması mümkün değildir. Refakatçi gerektiren bir engellinin alt değişim ünitesi kullanımı gerçekleştirilirken aynı zamanda geniş ailede küçük çocuğun bulunması, güvenlik ve mahremiyetin eşzamanlı sağlanamamasına sebep olabilmektedir. Refakatçinin alt değiştirme yardımı aldığı esnada küçük çocuğun güvenliğinin sağlanması veya yetişkinin mahremiyetinin sağlanması gibi sorunlar muğlak kalmaktadır. Kılavuzda yer alan geniş tuvalet -aile tuvaletinden farklı olarak çocuk tuvaleti ve lavabosu içermeyen- çözümü, önemli bir eksikliği gidermektedir. Ancak mahremiyet sorununun çözümüne gereksinim duyulmaktadır.

Ziyaret edilen aile tuvaletleri olarak tanımlanan alanların hiçbirinde yetişkin alt değiştirme ünitesi tasarlanmamıştır. Erişilebilirlik Kılavuzunda yetişkin alt değiştirme ünitesi bulunmasına rağmen bu gereksinim tasarımı henüz karşılık bulmamıştır. Bunun arkasındaki nedenler araştırılmalı, 65+ yaş almış bireylerin kamunun kullandığı alanlardan maksimum fayda sağlamasındaki önemli bariyerlerden biri olan tuvalet eksikliği ivedilikle aşılmalıdır.

Hemen her alanda değişim kaçınılmaz bir gerçektir. Toplumumuzdaki günlük yaşam pratikleri de milenyumun başından yani 24 yıl öncesinden farklıdır. Aile tuvaleti yaygın tuvalet tasarımından farklı yeni yaşam pratiklerinin gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Önemli bir nüfus grubunun gereksinimlerini karşıladığı gözlenmiştir. Bu makalenin "aile tuvaleti kullanıcıları kimlerdir?" araştırma sorusuna yanıtı, ülkemizde henüz netleşmemiştir. Erişilebilirlik Kılavuzu ile mekândaki uygulamalar farklı kullanıcıları hedeflemektedir. Araştırmancının ikinci sorusuna yanıtı, aile tuvaletlerinin makalede sözü edilen günlük yaşam pratikleri ile desteklendiğinde toplumda bir ihtiyaca karşılık olduğudur. Son olarak bu tuvaletlerin mekânsal gereksinimleri farklı ülkelerden örneklerle ortaya konmuş, ülkemizde 2020 tarihli günümüzde de geçerli olan Erişilebilirlik Kılavuzuna göre mekânsal gereksinimler belirtilmiştir. Halen kılavuzdan farklı uygulamalar mevcuttur. Aile tuvaletlerinin bir yönetmelikle zorunlu kılınması, mekânsal standartlarının oluşturulması ülkemiz için önemli bir ihtiyacı karşılayacaktır.

Araştırmancının mekân ve finans sınırlılıkları vardır. Gelecekte AVM'ler dışında da daha fazla mekânın

incelenerek kullanıcı kitlesine de ulaşılması düşünülmelidir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Kaynaklar

- Access Design Guide SPD. (2010). The Royal Borough of Kensington and Chelsea. Erişim adresi: <https://www.rbkc.gov.uk/wamdocs/Access%20Desing%20Guide%20SPD%20-%20December%202010.pdf>
- ADA Standards for Accessible Design Pocket Guide. (2010). Erişim adresi: <https://www.corada.com/documents/2010ADAStandards/213-2-1>
- Akın, S. (2015). Yaşlılarda Üriner İnkontinans. *Kontinans ve Nöroüroloji Bülteni*, 2, 49-54.
- Alışveriş merkezleri hakkında yönetmelik. (2016, 26 Şubat)/- Resmi Gazete (sayı: 29636). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161230-9.htm>
- Ayhan Selçuk, İ., ve Szeri, R. (2019). Eşitlik, Erişilebilirlik ve Toplu Taşıma. *IDEALKENT*, 10(28), 1207-1229. doi: <https://doi.org/10.31198/idealkent.519139>
- Barcan, R. (2005). Dirty spaces: Communication and Contamination in Men's Public Toilets. *Journal of International Women's Studies*, 6(2), 7-23. Erişim adresi: <https://vc.bridgew.edu/jiws/vol6/iss2/2>
- Çakır Kardeş, V. (2020). Pandemi Süreci ve Sonrası Ruhsal Ve Davranışsal Değerlendirme. *Türkiye Diyabet ve Obezite Dergisi/Turkish Journal of Diabetes and Obesity* 2: 160-169. doi: 10.25048/tudod.754693
- Cheng S., Li Z., Uddin S.M.N., Mang H.P., Zhou X., Zhang J., Zheng L. ve Zhang L. (2018). Toilet Revolution in China. *Journal of Environmental Management*, 216, 347-356.
- DSÖ, 2022. COVID-19 Pandemic Triggers 25% Increase in Prevalence of Anxiety and Depression Worldwide. Erişim adresi: <https://www.who.int/news/item/02-03-2022-covid-19-pandemic-triggers-25-increase-in-prevalence-of-anxiety-and-depression-worldwide>
- Elderly population. (t.y.). OECD, indicator. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/elderly-population.html?oecdcontrol-f75fe24c3f-var3=1970&oecdcontrol-f75fe24c3f-var4=2023> adresinden 31/05/2024 tarihinde alınmıştır.
- Erişilebilirlik Kılavuzu. (2020). Editör: D. Çağlayan Gümüş. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler

- Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Greed, C. (2011). Planning for Sustainable Urban Areas Or Everyday Life And Inclusion. *Urban Design and Planning*, 164, Issue DP2, 107-119.
- Hong Kong Toilet Association. (2021). Guidelines for Design and Management of Public Toilets in Hong Kong. Erişim adresi: https://www.hktoilet.com/files/ugd/4f20f6_7f83cf228eda4eae81b6a24f057080f5.pdf
- Hanson, J., Bichard, J.-A. ve Greed, C. (2020). The Accessible Toilet Resource (Practice on the Design of Away From Home Toilets. VivaCity 2020 EPSRC Research Report. London, UCL). Erişim adresi: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/4847/1/4847.pdf>
- Karakeçi, A. (2017). Detrüsör Yetersiz Aktivitesi (underactive bladder). *Kontinans ve Nöroüroloji Bülteni*, 4: 45-50.
- Kirch, J., Marquardt, G. ve Bueter, K. (2018). Breaking Down Barriers: Promoting A New Look At Dementia-Friendly Design. P. Langdon, J. Lazar, A. Heylighen, H. Dong, H. (Ed.), *Breaking Down Barriers* içinde (s.125-133). Springer International Publishing AG, part of Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75028-6_11
- Koca, A. ve Tural, O. (2021). Covid 19 Salgını Sürecinde Değişen Dinamikler Üzerinden Yeni Kamusal Alan Olasılıkları. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11 (2), 360-377.
- Lowe, L. (2019, 14 Kasım). The Queue For Women's Toilets is A Feminist Issue. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/nov/14/queue-ladies-loo-feminist-issue-public-toilets>
- Young population. (t.y.). OECD, indicator. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/young-population.html?oecdcontrol-d7f68dbeee-var3=2022> adresinden 31/05/2024 tarihinde alınmıştır.
- Overall, C. (2007). Public Toilets Sex Segregation Revisited. *Ethics and the Environment*, 12(2), 71-91.
- Renner, J. (2004). Facilities for Families: Family Restrooms Make Facilities More Accessible. *Buildings*, January. Erişim adresi: <https://www.buildings.com/smart-buildings/article/10194760/facilities-for-families>
- Siniecki, A. ve Evcil, A. N. (2020). Architecture's Role in New Tourism Trends: Cases From Poland and Turkey. İ. Coşkun, A. Lew, N. Othman, G. Yüksek ve S. Aktaş (Ed.) *Heritage Tourism Beyond Borders and Civilizations* içinde (s.163-183). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-5370-7_13
- Siu, K. W. M. (2011). Designing Public Toilets To Enhance The Well-Being of The Visually Impaired. *The International Journal of Health* (1)3, 137-145.
- Sungur, M. ve Aydın, D. (2020). Mekânsal Mahremiyetin Kamusal Yapılarda İncelenmesi: Sağlık ve ofis yapıları. *IDA: International Design and Art Journal*, 2(2), 297-314.
- Susilo, Y. O., Liu, C. ve Börjesson, M. (2019). The Changes of Activity-Travel Participation Across Gender, life-cycle, and generations in Sweden over 30 years. *Transportation* 46, 793-818.
- The Tokyo Toilet. (t.y.). Erişim adresi: <https://tokyotoilet.jp/en>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2024a). İstatistiklerle yaşlılar, 2023. (Yayın no. 53710) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2023-53710>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2024b). İstatistiklerle çocuk, 2023. Erişim adresi: <https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle-cocuk-2023.pdf>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2024c). İstatistiklerle aile, 2023. (Yayın no. 53784) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2023-53784>
- Vale, D. S., Saraiva, M. ve Pereira, M. (2016). Active Accessibility: A Review of Operational Measures of Walking and Cycling Accessibility. *Journal of Transport and Land Use*, 9(1), 209-235. Erişim adresi: <http://jtlul.org>
- What is paruresis? (t.y.) Erişim adresi: <https://www.ukpt.org.uk/what-is-paruresis/what-is-paruresis-shy-bladder> adresinden 31/05/2024 tarihinde alınmıştır.
- Yalcin Usal, S. S. ve Evcil, A. N. (2022). Design Failure in Indoor Shopping Structures: Unconscious Ageism and Inclusive interior Design in Istanbul. *ACE: Architecture, City and Environment*, 17(49), 9974. doi: <http://dx.doi.org/10.5821/ace.17.49.9974>